

[0512] TA JAPIK INGBERTS*

A. Oanfollingen op 'e fan Visser neamde Japik Ingberts-teltsjes

- 1.a. Earder yn: [Bruorren Halbertsma,] De Sceerwinkel fen Joute-baes. Dimter 1835, IX-X; -> Broárren Halbertsma, Rimen ind Teltsjes. Dimter 1871, XIX-XX; -> alle lettere edysjes fan de Rimen en Teltsjes.
5. b. Ype Poortinga, It fleanende skip. Folksforhalen fan Steven de Bruin. Baarn/Ljouwert [1977], side 293.
6. b. Poortinga 1977, side 293.
c. Ms F.A.P. (= Ms Fryske Akademy, samling Poortinga): Martsje de Vries, Feanwalden 25-3-1976.
7. b. Poortinga 1977, side 293.
c. Ms F.A.P.: Martsje de Vries.
8. b. Biwurking fan: [Sake] J[ansma], Eat út it libben fen Johannes Engberts. Friesch Volksblad 21-8-1887 (sj. Bylage).
d. [W.] D[ykstra] yn D. Hansma & Waling Dykstra, Sechjes en Teltsjes út it dageliks libben. Dokkum 1863, side 46.
e. Poortinga 1977, side 289.
f. Ms F.A.P.: Roel Piters de Jong, Ousterhaule 7-1-1975.
9. b. Earder fan Dykstra yn: Hansma & Dykstra 1863, side 47-48.
11. a. Earder fan Dykstra yn: Hansma & Dykstra 1863, side 44-45.
b. [S.]J[ansma], Friesch Volksblad 7-8-1887 (sj. Bylage).
12. a. Earder fan Dykstra yn: Hansma & Dykstra 1863, side 45.
13. a. Earder fan Dykstra yn: Hansma & Dykstra 1863, side 46-47.
b. Poortinga 1977, side 194.
14. a. Biwurking fan: [S.] J[ansma], Friesch Volksblad 14-8-1887 (sj. Bylage).
15. b. [Gerben] P[ostma], Swanneblommen 1893, side 75-81.
16. b. Poortinga 1977, side 291-292.
c. Ms F.A.P., M. de Vries 25-3-1976.
17. a. Earder yn 't Frysk fan [G.] P[ostma], Friesch Volksblad 18-11-1888.
21. b. Friesch Jaarboekje of Almanak voor 1860 (Schierbeek); -> Y. Poortinga, Folkskundich Jierboek II (1969), side 83.
c. Poortinga 1977, side 195.

*) It hjiroan foarôfgeande stik fan Visser lei al by de redaksje doe't Van der Kooi dêr noch sit yn hie. Syn doe makke oantekens wurde hjir om praktyske reden tagelyk mei Visser syn bydrage ôfprinte. *red.*

B. *Inkelde nije J.I.-teltsjes*

28. *J.I. fan in faem forrifele.*
a. [G.] P[ostma], Friesch Volksblad 18-11-1888.
29. *J.I. as skieppedief.*
a. Poortinga 1977, side 289-290.
30. *J.I. en de kiste.*
a. Poortinga 1977, side 295.
31. *J.I. ûnder wetter*
a. Poortinga 1977, side 292.

Foar de folsleinens folgje hjir noch trije J.I.-teltsjes, dy't Visser net nûmere hat. It earste om't it sa moai de eangst sjen lit fan it folk foar de eigen helt; it twadde om't it sa goed past by it byld fan de nommele rôver; it tredde om't it ús as iennichste net de boppeminsklike masterdief, mar de wiere J.I., de lytse skarlún toant.

32. *J.I. hâldt in wein oan*, mar freget allinne mar hoe let at it is. Fen Hichtum 1888, side 161.
33. *J.I. bringt de naeister thús en stelt har earizer net.*
a. Postma 1898, side 57-58.
34. *J.I. wurdt och sa from op syn âlde dei*, en seit tsjin immen at se de galge foarbyrinne: „Te duivel! ik had altijd vrees gehad dat mijn oude beenderen daar eens verbleeken zouden!" Postma 1898, side 58.

C. *Opmerkingen*

ad 1

Dit teltsje is AT 1741: *The Priest's Guest and the Eaten Chickens*. Oan de by AT (= Antti Aarne en Stith Thompson, *The types of the folktale. A classification and bibliography*. Second Revision, Helsinki 1964) neamde literatuer kin nou taheakke wurde: Lutz Röhrich, *Erzählungen des späten Mittelalters und ihr Weiterleben in Literatur und Volksdichtung bis zur Gegenwart. Band I*. Bern/München [1962], side 191-203 (teksten) en 291-293 (kommentaer), en Frauke Frosch-Freiburg, *Schwankmären und Fabliaux; ein Stoff- und Motivvergleich*. Göppingen 1971, side 69-75. Halbertsma syn tekst is de iennichst bikende Fryske lêzing fan AT 1741. En al giet er wierskynlik net tobek op in J.I.-oerlevering (earst soe Gabe Skroar de helt fan dit forhael wurde, sj. Y. Poortinga yn *It Beaken* 1973, side 119), dochs moat it teltsje hjir bikend west hawwe. Van der Molen skriuwt by syn útjefte fan ús tekst: 'Yn hwat in oare foarm ek yn 'e folksmûle'.

ad 2

In wichtige stúdzje oer *Le paysan volé et dupé*, dêr't Waling Dykstra syn tekst foarsafier't ik neigean kin de jongste lêzing fan is, fan Krystyna Kasprzyk stiet yn har *Nicolas de Troyes et le genre narratif en France au XVIe siècle*. Warszawa/Paris 1963, side 106-110.

ad 3

Dit is it iennichste J.I.-teltsje dêr't fan to biwizen falt dat it fundearre is op in wier barde stellerij fan him. R.S. Roarda biskriuwt yn 'e *Bergumer Courant* fan 21-3 o/m 20-6-1947 (op 'e Prov. Bibl. yn in skrift plakt, nr. 3280^{fr}.) yn in rige artikels *De greate Optwizeler tsjeaf Jacob Engberts* oan 'e hân fan archivalia. Understeand fragmint dêrút rint op 'e ein nei suver hielendal lykop mei it teltsje fan Van der Burg, dat Roarda sa't liket net koe:

'Sytse Gerks, Binne Jans en Jan Jansen Koning de Jonge, de Optwizeler fearskippers, binne mei har feint Haija Alles op Sneon 31 Okt. 1744 de jouns tsjin sawn ûre mei harren skip foar de wâl kommen. It wie harren to let om it spul der noch út to heljen, dat moast mar oan de oare moarns ta wachtsje. De oare moarns om sawn ûre giene Sytse en Binne nei 't skip om to lossen. Doe die it bliken dat der út twa sâltsekken: „drie halve vandels en een half spint” misten. Ut it sjerpfet miste sa'n 40 ta 50 poun sjerp. Hja ha daliks erchtinken op Jacob Engberts. Ommers dy hat in winkel en de lêste wike trije ha hja gjin fracht foar him hawn.

[...] Der is mear dat de kant útwyst nei Jacob Engberts. De opsichter fan de Koatstermoune Pytter Franses hat op 23 Okt. 1744 by Jacob west om sjerp. Dy syn wiif hie tsjin him sein dat hja tsjinwurdich gjin sjerp hiene. De oare moarns doe't er molke by harren helle, kaem Jacob sels yn 'e winkel „en seijde, duysend wat hette Bister weer geweest ik soude anders na de stadt geweest hebben, van de morgen al om vier uur geweest.”

30 Okt. hie er der de jouns west om oalje „en aldaar een wijlle tijds geseten te hebben bij het vuur seyde Jacob ik zal evenwel morgen na de stad waar op zijn wijff zijde ja Jacob moeste na de stadt toe want onze winkel is haast leeg.”

Op 3 Nov. 1744 hiene hja wer sjerp, dat hat Pytter mei eigen eagen sjoen en hy hat der ek fan preaun.

Louw Fokkes, skuonmakker yn 'e Koaten hat der 29 Okt west om sjerp, mar doe hiene hja net, Sneintomoarn soe der wêze. En dat kaem út, hwant do stie der in fet mei sjerp op 'e toanbank. Elske Hendriks de faem fan Jan Tjebbes yn 'e Koaten hie earst ek omdoch west, mar 2 Nov. hie se fjouwer poun meikrige.

Op 30 Okt. 1744 kaem Jacob Engberts syn frou Baukje Teekes by Sytse Gerks syn frou Gepke Gerrijts om trije mingels oalje en ien poun sjerp. Doe hie hja har frege „hoe hebben jemme geen siroop?”

„Ne wy hebbe nu in een wijlle tijdt geen siroop gehadt ons Jacob zoude vleden Saterdag al na de stadt geweest hebben, maar het waar hem al te leelijk weer, nu zal ons Jacob morgen heen om ons goed te halen....”

As gefolg fan dat alles waerd Jacob 11 Nv. 1744 foar it Hôf opûntbean, mar hy naem hakken op. Utfanhûs op it Blokhús hie er it net op stean.'

ad 8

Dit soe ek ris útheefd wêze troch Jan Wever: 'De hearen fen 't gerjucht koe Jan hiel goed. Ienkear, do't er yn 'e sneinske klean op 'e wei wier, seach er hjarren oan riden kommen en - sa dryst wie er - hy frege oft er meiride mocht. Dat waerd tastien en ridlik gau fornaem Jan (as er 't yet net wiste) om hwa't it de Hearen to dwaen wier. Mar Jan wier neat forfeard. Hy die him foar as de domeney fen 'e Geast, en doe't de hearen fregen oft er den Jan Wever ek koe, sei er: Ja, hiel goed, mar hy woe ljeafst net folle fen him sizze, hwent men wist net ho 't ris útkomme koe, en den moast men 't ek mar forantwirdsje kinne. Do't se in stik hinne oan 't doarp takaem wiernen en 't rydtúch net al to hird gong, sprong Jan, ta ontsteltenisse fen 'e hearen, bihindich der út, en rôp yette: „Net de Geastmer dominy, mar Jan Wever het mei jimme riden. Ik groetsje de hearen en ik hoopje, det wy elkenoar noait wer sjugge". Mei wie er oer 'e sleat sprongen en gau yn in stik noat forside.' Sa fortelt Pyt fen Fryslân [= P.J. Wierstra] yn *Sljucht en Rjucht* VI (1902), side 86-87. De redakteur fan dat wykblêd, Waling Dykstra, heakket der noch in noat oan ta: 'Dit selde waerd ek fen Japik Ingberts forteld. D.'

Jan Wever (dat "Wever" tsjut op syn birop, syn fan is (noch) net bikend) wie in hwat jongere kollega fan J.I. fan 'e Geast, dy't om it midden fan 'e foarige ieu hinne de Dokkumer Wâlden ûnfeilich makke. Hy moat yn 't oankommen och sa'n from man west hawwe, mar wie fierder, oars as J.I., net botte sympathyk. In folkshelt is er dêrtroch net wurden, mar syn dieden binne dochs yn it folksûnthâld hingjen bleaun. De forhalen oer him hawwe net sa'n greate spried as dy om J.I. hinne en dogge oer 't ginnerael ek hwat autentiker oan, mar hy hat dochs ek syn part krigen fan 'e ynternasjonale skarluneteltsjes, sa't ek oan boppesteande tekst bliken docht. Hy wurdt foar 't earst neamd yn *De Fríske Hûsfrieun* XI (1861), side 238, dêr't Johannes [D. Baarda] (dy't yn Feanwâlden wenne) it hat oer in Jan Wever, dy't 'sîn gaudievestikken efter in 'e bibel biwarre'. Dykstra 1895, side 98, neamt him ek ('een beruchte inbreker'), mar jowt gjin teltsjes, en allike min docht G. Postma dat, al tsjut dy dêr wol op yn *Swanneblommen* 1893, side 75 ('sterke stikken steapelt men op in tige forneamd sterk man, al kin dy er part noch diel oan hawwe, sa as hjirre op Greate Pier of Sterke Feije, ... dieverije op Jan Wever ...'). Inkelde teltsjes en oerleveringen oer him binne publisearre troch Nynke fan Hichtum (*For Hûs en hiem* I (1888), side 161), J. Botke (*De gritenij Dantumadiel*, Dokkum 1932, side 318-321), N.J. Waringa (*Tusschen Vlie en Lauwers* CLXVIII en CLXIX, *Rinsumageest* 21 en 22, *Leeuwarder Courant* 21-10 en 4-11-1933), Van der Molen (1952, side 116-117), en fansels yn it al neamde artikel fan Wierstra, koartwei neamd: *Jan Wever*, op side 85-87 fan de oanhelle jiergong fan *Sljucht en Rjucht*. Hwa wit mear oer him?

ad 12

Dat dizze anekdoate ek bûten J.I. om sirkulearre yn Fryslân kinne wy biwize mei de ûndersteande tekst, dy't ik foun yn P.C. Scheltema („Paulus Liger”) syn hânskrift *Twaalf duizend Vriesche spreekwoorden, gezegden, anecdotes, oudheden en geschiedenissen*, ensfh., diel VIII, side 984: 'Ick ben sa gek neat az dij Heeren - miene - dat ick ben sei Jan Kok. Dit was een gezegde van iemand, die voor gek langs straat ging, en dikwyls de gewoonte had iemand een stekelijk woord toe te voegen: hier over werde hij door Burgemeesteren vermaand, waar hij zich verantwoorde met de woorden Ik ben zoo gek niet als de Heeren - meenen dat ik ben'. Dy Jan Kok moat yn it Frjentsjer fan sa likernôch 1800 in soarte doarpsgek - Ulespegel - type west hawwe. Yn 'e tolve dielen fan syn tusken 1824 en 1835 gearstalde hânskrift (Prov. Bibl. fan Fryslân 974hs) lit Scheltema him gauris opdrave as „auctor intellectualis” fan sprekwurden. Sjoch ek: A. Hallema, *Humor en satyre in Friesche en Noordbrabantsche persoons- en bijnamen*, Naarden 1946, side 51.

ad 14

Wy ha hjir to dwaen mei in ramt, in soartemint "anger-bargain"-motyf, kombinearre mei in teltsje oer in dief dy't syn maet raer to fiter hat. Dat dat hjirre krekt dit teltsje is en net in oarenien, is tafallich; it hie krekt like goed ien fan J.I. syn oare fiten wêze kinnen, mar dan fansels wol tapast op 'e imaginaire feanbaes. Dy tafalligens docht bliken oan twa Fryske teksten fan dat teltsje los fan J.I. en sûnder ramt. It wie sa't liket populairder sûnder as mei him.

It âldste fynplak is in rymstik fan de jongforstoarne Hearrenfeanster mounder S[iebe] J[eips] Hoekstra yn *Swanneblummen 1854* s. 7-15, titele: *Dy slimme skiepethiaf*. 'En skubbert up end ût', '“k leau 't er Watze hiete', dy't oan syn winterfleis komt troch by nacht en ûntij yn't lân oarmans skiep de hals út to snijen, wol op in kear wol ris mei mear as ien skiep thúskomme en hellet syn buorman oer om in nacht mei him op paed to gean. As se elk in skiep slachte hawwe, seit Watze ynienen: 'Stil - hark'. - hit is perdoes, As in da busk guds benna'. Buorman, lang net sa'n helt as syn maet, giet op 'e rin, en Watze komt by eintsjebislút mei twa slachte skiep thús.

De twadde tekst is to finen yn it *Friesche Almanak voor 1878*, der't it Fryske part fan ynnommen wurdt troch in moai wiidweidige biskriuwing fan de misse setten fan in Drachtster dogeniet: *Teltsje fen Watse Gribbet*. It hat as forhael net folle om 'e hakken, en sil foar 't neiste op dit iene teltsje nei foar't greatste part ek wol tobekgean op wier barde stellerijen al of net fan in Watse Gribbet. Us teltsje rint hjir sa: 'Op ien oare tîd kaem er by Wybe ynringen, rop him allinne en sei: Wybe! op 'e wilgen rinne sokke fette skiep, hoe mat dat? Wel sei Wybe, der binne wy nedich ien fen. Nou 't is goed, Watse hwer, dan jûn let

der mar op ta.- Sa seind, sa dien. Sy kamen dy junds op 'e wilgen oarn, pakten en skiep, makken it dead, en doe mei alle haest oan it stroepen. Do 't skiep omtrint út it fel wier, rop Watse: Wybe! duwel hald op! ik hear hwet! Watse rund foart, Wybe him efternei en forby; sa gong et sleat yn, sleat út. It wetter spatte har boppe de holle. O heare Wybe sy habbe my omtrint! foart! foart! sa hird as 't kinste! - Rinne net sa haste net. Sa kamen sy in 'e nacht Drachten binnen. Wybe in 'e hûs en de doar op 'e skoatel. Watse ek nei hûs, dy makke sin greate jonge wekker en sei, kom mei heite! Op 'e wilgen leit in skiep omtrint út it fel; deth sille wy ewen helje.'

Hwat jin fuort opfalt by dy beide teltsjes is de oerienkomst fan de namme fan de skarlún, yn it earste Watze, yn it twadde Watse Gribbet, mei dy fan de "helt" fan it tige populaire tonielstik *Waatze Gribberts Bruyloft* (dêr binne printingen fan biwarre bleaun út 1701, 1712, 1733, 1765, 1779, 1809, 1820 en 1840). Beide teltsjes binne frij wis net fan inoar ôfhinklik, mar hoe komme se dan beide oan deselde namme foar de dief? It kin fansels tafal wêze, in gefolch fan 'e greate populariteit fan it toanielstik, mar dochs. Men kin ek - al is dat grif hwat spekulativer - in oare kant úttinke. It stik is in oersetting nei platdútske kluchten. Dêr hyt de haedpersoan Teweschen of Tewesken. Hoe is de oersetter oan de namme Waatze Gribbert kaem? Hat er him gewoan optocht, of hat er miskien de namme brûkt fan in by it folk bikende figuer, de ien' of de oare iere foarrinder fan J.I.? Dan soene dy beide teksten de lêste skimpen wêze kinne fan in âldere skarlunetradysje, dy't weiwurden is doe't J.I. de wacht oernaem. Ha de teksten fan Hoekstra en dy fan de almanakanonymus neat meiïnoar to krijen, ek dy fan Jansma, dy't Waling-om wer biwurke hat, stiet tink wol op himsels. Oan de iene kant hat er mear fan Hoekstra sines, oan de oare kant, at wy útgeane fan nammesubstitúsje, hinget er wer mear nei dy fan it almanak oer, tink binammen ek oan de lokalisaeasje. It hat der dochs wol fan dat hjir in jongere oerleveringslaech oer in âldere hinneskoud is.

ad 15

Gerben Postma, in man grôtfol argewaesje, dy't gau spûk seach, wie, sa't bliken docht út in notysje yn syn hâneksemplaer fan Waling Dykstra syn *Uit Friesland's Volksleven*, fan bitinken dat Dykstra syn tekst oernommen hie: 'Heelemaal van Ids [syn skûlnamme], was ook nergens meegedeeld. Eigendunkelijke wijzigingen.' (sj. hjiroer Y. Poortinga, *Folkskundich Jierboek II* (1969), side 36). Dat hoeft lykwols net sa to wêzen. Dykstra nimt altiten moai krekt oer, at er al hwat wiziget is dat net út eigenwizens of tipelsinnichheit, mar om't er in yn syn eagen bettere (of fatsoenliker, mar dat hoegde hjir net) lêzing koe. Wy meije hjir dan ek wol oannimme dat Dykstra net Postma syn tekst, mar in oare lêzing brûkt hat.

ad 16

Ek fan dit teltsje is der in Fryske fariant dy't âlder is (al is 't dan ek net sa folle) as de âldste J.I.-oerlevering fan dat type. Yn *Sljucht en Rjucht 1890*, side 390, jowt de Arumer boer T.J. B[onnema], dy't hiel hwat authentike folksforhalen yn dat wykblêd ôfprinte hat, inkelde *Staeltjes út it Libben fen in Hirdrinder*, in Namle Foetsok:

'Namle pielde er jimmer mei, om fen it iene plak nei 't oare to swalkjen, en omdat er dêr syn eigen skonken ta brûke moast, kin min licht neigean, dat syn skoен frij hwet to lijen hiene.

Nou is hy ris, mei in selskipsman yn in stêd komd, do wieren hjar skoен alhiel út 'e rifels, en hja sprieken togearre ôf om nei nije om te sjên.

En do se mei gauwens in geskikte winkel útsocht hiene, gyng Namle dêr earst allinne yn, en frege nei in pear nije learzen. De baes liet him gûds passe, en do hy in pear nei't sin oan 'e foetten hie, kaem syn maet yn 'e winkel, en woe wol in pear nije skoен ha. Al gau hie hy in pear oan, dy goed pasten, en dêr striek ir mei út, sonder biteljen. De baes en Namle setten him ynienen efternei. Mar de baesskoенmakker wie gjin hirddraver lyk as Namle, en sadwaende roanen dy skoennedief en Namle skielik togearre út in draef troch de stêd.

Ticht bij de poarte woe in keppeltsje brêgepratens hjar oanhâlde, mar Namle rôp hjar ta: „Lit ús bigean, minsken! wy rinne om it hirdst, hy op skoен, en ik yn 'e learzen!"

„Nou, dat scille de learzen dan wol winne," sei it folk, en liet hjar rinne. De skoенmakker koe hjar efternei sjên, mar Namle en syn maet wieren wer klear.-'

Fansels, dit teltsje rint hwat oars as dat fan J.I. en de fan Visser oanhelle útlânske farianten (*Folksk. Jb. I* (1966), side 57-60), - J.I. rêdt it allinne op, Namle hat help fan in maet -, dat it sil net de direkte boarne wêze foar de J.I.-teltsjes, mar it lit yn alle gefallen sjen, dat it hjir earder ek bûten ús skarlún om, ôf sirkulearre, ôf, at Bonnema hjir in net-fryske tekst biwurke hat, hwat nou fuort net safolle eigenskip hat, troch in publikaasje bikend wie.

ad 17

De Fryske tekst, útsoarte folle libbener en aerdiger as de Hollânske, is sa: 'Hja sochten wer ris op in kear om Japik-om; sa kaem it dat de man sels twa biisjagers tomjitte kaem, dy't him net koenen en mar planút seijen, dat hja dy „forneamde dief" efter de boksen sieten. Sa pratende kamen hja tichte oan it Birgumer bosk en om't it skimerich wier, woe de baes hjar in loech ousjên.

Hy frege ho let it wier en do scoe ien fen dy biisjagers op it horloasje sjên, mar it wier wei.

„Wolnou," sei Japik-om, „sjoch mar op mines," en hy joech it him oer.

„Donderske kearel! dat is ommers myn eigen horloasje," sei de tsjinder forheard.

„Bêst mûchlik," sei Japik Ingberts, „ik haw den fêst sekrolle." En hy file út en om 't hy de paden fen it Birgumer bosk yn heal tsjuster wol fine koe en hja net, hie har gong forgees wêst; hja koene wer sûnder Japik nei hûs ta panderje.'

ad 21

AT jowt fan dit teltsje allinne mar farianten út Litauwen en Ruslân, mar it hat in folle greatere sprieding (hawn). Visser komt nou mei in Ingelske tekst, en dan binne der my, neist ús Fryske fansels, ek noch guon bikend út Flaenderen (Maurits de Meyer, *Le conte populaire Flamand*, Helsinki 1968, ûnder nr. 1624B), Servië en Dútsklân (Foar 't earst yn Augustin Tünger syn *Facetiae* fan 1486. Sjoch Kurt Ranke, *European Anecdotes and Jests*, Copenhagen 1972, side 78-79, 160). In bisibbe forhael wurdt bisprutsen troch Kasprzyk, o.w., side 216. Ek fan dat type kin sein wurde dat it hjirre ek sûnder J.I. hiem wie en is. It stiet nou noch mei as haedpersoan gewoan in dief op it repertoire fan de Boksumer brulloftslieder Lolke Pruiksma, en yn 1890 publisearre de al ad 16 neamde T.J. B[onnema] in tekst yn *Sljucht en Rjucht*, side 182, titele: *In drysten Divel*:

'In earme lús-angel, dy it droech spek de kiel útbiet, kroep lêstennachts, mei folle gewroksel en gestin, by Atseboers ta de milhûs-skoarstien yn.

En it slagge him njonkelytsen ek, om dêrre in side spek los to arbeidsjen. Mar, och hea! hy koe dy greate lape âld bargespek dêr yn dy skoarstien lang net risse, en hy rôlle mei side en al nei onderen op de kachel del. En dat joech midden yn 'e nacht safolle gerattel en geraes, dat Atseboer yn 'e middelkeamer wakker waard. Hy sprong fan 't bêd, stiek de lampe op en strûpte hândich hwet klean oan. En do moast hy mar ris sjen, hwet der to rêdden wie.

De dogeneat, dy wol hearde, dat de boer, de gong lâns, malle gau by him wêze koe, mar gjin kâns seach om foar dy tiid út to fyljen, grabbele linich in fiks poarsje roet by-ien, en makke der syn hele troanje poer swart mei.

Do Atseboer mei 't ljocht by him kaem, stie de dief, mei de side spek neist him, rjucht-op-en-del by de stiensjes op, yn 'e hirdsherne.

De boer, him dêr sa stean sjende, frege forheftich: „Hwet is my dit hjir?"

En, troch it dryste hinne, andere de stakker yn syn binaudens: „Ik bin de divel, en bring dy hjir in side spek!" -

De boer, dy dit alhiel oer 't mat kaem, warde, fol ougrizen, mei beide hannen ou, en rôp: „Nou hear! sok spek bin ik net brek!" En om myn part gietste hwêrste weikomd biste!" -

En de dief naem do, sonder praten, de side spek op 'e skots, - wraggele en skeanbille, dêrmei nei de tsjernherne ta, en Atseboer ljochte him ta de doar út!

ad 23

Dat dizze anekdoate tobekgean moat op in Ulespegel-folksboek hie ek de earste útjower, Jaarsma, al ûnderkend. It komt my lykwols foar dat wy der dêr noch net mei binne. Der is in rôversforhael, wol hwat bisibbe oan nr. 8, dêr't by myn witten yn 't Frysk gjin lêzingen fan printe binne, mar dat dêrom likegoed wol ûnder it folk libbet. Poortinga hat it ûnder oaren yn Ljouwert en De Westerein optekene Ms F.A.P.). It giet likernôch sa: In fanke rint mei in har ûnbikende man op. Hja seit dat hja bang is foar dy en dy, de raer forneamde misdiediger, dy't wer los (of útbrutsen) is, en dêrom bliid is dat hy by har is. De man bringt har feilich thús, mar freget har by 't ôfskienimmen: 'Witte jo nou wol hwa't ik bin? Ik bin de man dêr't jo sa bang foar wienen!' Dat forhael komt ek yn oare lannen foar, alteast yn Dútsklân. Farianten mei de rôverhaedman Schinderhannes as haedpersoan foun ik yn Heinrich Dittmaier, *Sagen Märchen und Schwänke von der unteren Sieg*, Bonn a. Rh. 1950, side 36, nr. 118, Matthias Zender, *Sagen und Geschichten aus der Westeifel*, Bonn 1966, side 114, nr. 293 en Leander Petzoldt, *Historische Sagen II*, München 1977], siden 154, 311, nr. 458. Dittmaier syn tekst, titele *Der Schinderhannes ist gar nicht so schlimm*, printsje wy hjir ôf: 'Der Schinderjohannes ging mal mit einem falschen Bart und so auf einer Straße und da waren auch andere Leute und er unterhielt sich mit denen. Sie meinten auch, daß der Schinderjohannes in der Gegend wär. Man könnt sich nicht genug in acht nehmen. Da sagte der Johannes: „Wenn Ihr Euch keinen Hund halten könnt, dann haltet Euch ein Hündchen!“ Wie die Leute nun daheim waren und in ihr Haus wollten gehn, da fragt der Johannes, ob sie auch wüßten, wer mit ihnen gegangen wär. Nein, sagten die. „Der Schinderjohannes“, sagte er, „der ist gar nicht so schlimm, wie Ihr meint!“'

Nou geane de Fryske lêzingen fan dat forhaeltype wol net oer J.I., mar oer oare baesmannen fan deselde brigade, de útbrekkers Biesterveld (yn *Swanneblommen* 1893, side 75, hat Gerben Postma it oer in Adrianus Biesterveld. Krektaljk as J.I. en Jan Wever (sj. ad 8) in master yn 't stellen; sj. ek fierderop) en Piter of Willem Prins, mar likegoed achtsje ik it wierskynlik dat it forhaeltype "J.I. op it rêd" in kombinaesje is fan it Ulespegelteltsje (nr. 37, *Hoe Ulenspiegel derselver werdinnen op en tit seide, hoe dat Ulenspiegel op en rat lach* yn 'e standertútjefte fan Willy Krogmann: *Ulenspiegel. Kritische Textausgabe*, Neumünster [1952], side 45) mei ús (âlder?) minder profilearre rôversforhael. Dat binammen ek om't Ulespegel him nei de gerêststelling foar it frommiske, dat hja net binaud hoecht to wêzen om't U. op it rêd sit, him yn 'e troch my rieplachte U.-edysjes fierder nea oan har bikend makket, hwat J.I. mei de rôvers fan it oare type krekt wol docht, dêr't it forhael net in kromke pakkender nei makke wurdt.

Sa net, al of net in jongere kombinaesje, it type "op

it rêd" hie libbenskrêft genôch om op eigen skonken to gean, en it wurdt nêst J.I. ek wol de hjirboppe al neamde Biesterveld oanwreaun. Forl. mar de ek troch Jaarsma yn 'e *Drachtster Courant* fan 13-1-1967 (yn in oanfolling op in artikel fan 10-1-1967, dat in justjes útwreide tekst is fan syn earder yn *De Strikel IX* (1966), side 154-156, publisearre *Thyl Ulespegel yn Fryslân*) ôfprinte fariant, dy't lykwols wer folle tichter by de Ulespegelaneke doate stiet as dy oer J.I.: 'In [...] teltsje [...] oer in sikere Biesterveld, dy't oan 'e Drachtster Dwarsfeart wenne. Dêr wienen se allegear binaud foar. Dy siet ek op it potrak (in tsjil op in pealtsje), wylst er in stik iten fan 'e frou bipluze, dy't yn 'e doar stie.- „Hè", sei se, „ik bin sa bang foar Biesterveld, ik doar der soms net iens út." - Doe sei de man op it tsjil: „Wêz mar net bang, frou. Biesterveld sit op it rad van avontuur en hâldt him dêr wol koest."

ad 25

In weddenskip om in frommis it himd fan 't liif to stellen komt faker foar as motyf, as ûnderdiel fan kompleksere masterdieveteltsjes, as as selsstannich forhael. It faekst yn it teltsje fan de masterdief dy't om syn masterskip to biwizen mei in heger pleatst persoan weddet dat er in tal kearen (meastentiids sa't it yn in mearke „heart" trije kear) hwat fan him stelle sil. De lêste kear giet it dan om it himd fan dy hear syn wiif. Dat type (AT 1525A: *Theft of Dog, Horse, Sheet or Ring*), dêr't ek it fan Visser neamde mearke fan de bruorren Grimm in fariant fan is, haw ik yn Fryslân twa kear foun: T.J. B[onnema], *Fen in liepe Rôt, Sljucht en Rjucht IV* (1900), side 2-6 (kombinearre mei AT 1525D, cf. ad 30) en Dam Jaarsma, *Fan in jonge dy't it patykstellen leard hie, De Strikel VI* (1963), side 61-62 (fan 'e Surhústerfeansterheide). Patykstellen docht men om in mei de bistellene fêststeld bidrach. Beide teksten binne moai folslein. De hearen dy't bistellen wurde moatte, binne resp. de baron en de boargemaster. Har moat yn it earste mearke 1. it middeismiel, 2. tolve hynders, 3. it lekken fan syn bêd en it himd fan syn wiifs liif, en yn it twadde 1. in skimmel en 2. de ring fan syn finger en syn wiifs himd ûntfytmanne wurde. Dat dat ús masterdief, de jongste fan trije broers, dy't by Bonnema Kees hjit en it by Jaarsma sûnder namme dwaen moat, op alderforminstige wize hieltyd slagget, sprekt fansels.

In twadde type dêr't it motyf fan de himdstellerij gauris in ûnderdiel fan wêze kin, is dat fan de fan Visser neamde fabliau fan Bodel, in kombinaasje fan AT 1525A, 1525H₁: *One Thief Steals Egg from Bird's Nest. Second steals it from first's breast*, en 1525H₂: *The Stolen and Restolen Ham*. It is model biskreaun troch Jan de Vries, *De boerde van .III. ghesellen, die den bake stalen*, *Tijdschrift voor Nederlandsche Taal- en Letterkunde XLV* (1926), side 212-262. In Fryske fariant stiet yn *De Fríske*

Hûsfrjeun XIII (1863), side 230-240: [Waling Dykstra,] *Fen trye dieven*. In ûnderdiel fan dat lange en gearstalde forhael is dat twa fan dy dieven wedzje dat ien fan harren it wiif fan harren âld-maet, de tredde dief, dy't it stellen der oan jown hat, it lekken fan 't bêd helje sil sûnder dat hja it fornimt; hwat ek slagget.

Dat lêste forhael sil net in foarbyld foar J.I. syn skelmstik west hawwe, it giet dêr op 't lêst mar om in lekken (al kinne der hjir fansels ek wol farianten mei in himd west hawwe), mar it is hiel wol mooglik dat yn 'e rin fan de 20ste ieu fan it earste, hjir al langer bikende type ek in forkoarte, op 'e persoan fan J.I. konkretisearre ferzy ôflaet is.

ad 27

Rôversforhalen fan dat type binne der ek yn Dútsklân. Petzoldt, *o.w.* (ad 23), side 156-157, 312-313 jowt ûnder nr. 464 (a-c) trije farianten. Ien út Dittmaier, *o.w.* (ad 23), side 36-37, nr. 120, ien út Posen en ien út Eastenryk. Yn it earste helpt de rôver in earme frou, dy't har kou net bitelje kin, yn it twadde ien dy't har kou forkeapje moat fanwege skulden, en yn it tredde, dat it tichtst by Van der Molen syn J.I.-forhael komt, in boerinne dy har man at de hier fan 'e pleats net opbringe kin. Petzoldt seit yn syn kommintaer: 'Ein verbreitetes Motiv, das zum Bild des „edlen Räubers" beiträgt und auf verschiedenen populäre Räubergestalten übertragen wird.'

ad 28

'Hy [d.i. J.I.] ried allinne mei in wein de wei lâns en hie in jongfaem opnomd, dy't him ûnder de reis, efkes to let lykwol! for in âlde en gefaerlike bikende oanseach. Hja sinde do op in middel om fen him ou to kommen, mar der wier nimmen om hjarren ta. Nou helle hja de bûgeltas út om sabeare in kaei fen hjar kiste to siikjen en liet dy by ûngelok bûten de wein falle, mar sa, dat hja ek al gâns in ein wer fierder riden wieren. Earst do biklage hja hjar en nou woe Japik-om net ha, dat it ljeave fanke sels siikje scoe, mar sprong sels út de wein en moast do noch al in ein tobek, om de bûgeltas werom to heljen. Mar itselde ljeave fanke laei nou de swipe oer it hynzer, en om't hja noch tichte oan Ljouwert ta wieren, hie hja, nei it reau omswaeid to hawwen, de poarte gau foun.

Do't de wein ûndersocht waerd, wieren der blauwe reissekken mei kâld jild yn, gouden en silveren eariisders en oare saken; it roun yn de tûzenen oan wearde. Allegjerre stellen goed fen Japik Ingberts, dat hy nou wer mistte, mar ho it do ompart is, dat sei myn segsman net.'

It wol Postma net oan dat dit in echte J.I.-oerlevering is: 'Ik ried dat it ris nei in stikje yn in krante makke is en nou Japik Ingberts ek mar oanwreaun wirdt'. Dat it net ta de kearn fan 'e J.I.-syklus heart, kin lykwols net allinne dêrút of út 'e ynhâld opmakke wurde (ommers, it "folk" fynt it neat net slim at syn helt it ris tsjin immen forlieze moat - en alhiel net at dat ek noch in kreas jongfaem is -, at it mar net to mâl en to bot giet,

forl. ek nr. 4), mar wurdt ek dúdlik at wy it forlykje mei farianten fan itselde type.

Dy binne der foar 't opskeppen. Ik kin trije Fryske teksten dy't nei bisibbe binne oan Postma syn forhael. *Een slimme boerendochter* fan Waling Dykstra yn *Uit Friesland's Volksleven II*, side 94-95 en twa (ien út Ousterhaule en ien út Ljouwert) yn *Ms F.A.P.* It grutste ûnderskie tusken dy trije en Postma is dat hja altiten in anonyme rôver en net J.I. as slachtoffer fan it fornimstige fanke hawwe. Fierder is it net ûnwierskynlik dat hja nau mei inoar gearhingje. Mei har fjouweren foarmje hja in hwat ôfwikend, oant nou ta fan my allinne hjir noch mar foun subtype fan in rôversforhael, dat oant nou ta noch nearne katalogisearre is, mar wol in greate sprieding hat, en noch altiten sa oansprekt dat it gauris lokalisearre en aktualisearre forteld wurdt. Forskate lju dy't wy der nei frege hawwe, binne der wis fan dat sa'n soarte forhael koartby noch yn'e krante stien hat (ek Postma tinkt oan in krantestikje!). De rollen binne yn it haedtype krekt oarsom as yn it subtype. In man of frou nimt in liftster mei. Hy/sy fornimt dat it net in frommis, mar in forklaeide rôver is, en wit dy op krekt sa'n fornimstige wize as de liftster út it subtype fan 'e wein of út de auto to krijen. Om in foarbyld to jaen folget hjir in koarte Dútske tekst, oernommen út *Fabula I* (1957/58), side 251, dêr ôfprinte troch Hermann Bausinger: 'Da ist ein Mann mit einem Sanitätsauto durch einen Wald gefahren; da stand da eine Schwester und hat gewinkt, mit einem richtig lieben Gesicht, und hat mitfahren wollen. Er hat sie einsteigen lassen; jetzt wie er weitergefahren ist, hat er gesehen, daß sie ganz dicke und haarige Hände gehabt hat. Da hat er gehalten und hat gesagt, sie soll einmal aussteigen und schieben, da sei etwas kaputt. Und als sie draußen war, hat er Gas gegeben und ist direkt zur Polizei gefahren. Dort hat man die zwei Koffer von der Schwester aufgemacht: da waren ein Paar ganz lange Messer drin, die waren noch voll mit frischem Blut.'

Soartgelikenze forhalen komme neffens Richard Dorson, *American Negro Folktales*, Greenwich Conn. [1967], side 297-298, ek yn Noard-Amearika foar, by de negers likegoed as by de blanken. Mar ek yn Fryslân is en wie it bikend. Yn *Ms F.A.P.* sit in tekst út 1976 dy't yn Urterp spilet, en printe teksten binne dy fan [J. bij de] L[ey], *Sljucht en Rjucht X* (1906), side 402, yn 'e rubryk *Fen 'e Raed*, Joh. R[yhma], *Kneppel op 'e kant*, *Forjit my net 1907*, side 204-209, [E.B. Folkertsma?], *Frommis op 'e wei*, *Friesch Dagblad* 18-8-1956 en forl. ek HJIR VI (1977), side 13-14. En wer is yn net ien fan dy teksten J.I. de rôver.

Dat meielkoar biwiist wol Postma syn gelyk doe't er oannaem dat syn "segsman" J.I. allinne mar as kapstok brûkte om syn teltsje to sliten. It heart net thús yn 'e J.I.-syklus, mar lit jitris syn greate kristallisaesjefunksje sjen. Sels forhalen dy't amper by him passe, kinne har bytiden net oan de tsjoen fan syn namme ûntwine.

ad 29

It is AT 1525D: *Theft by Distracting Attention* en is ûnwittende populair, yn Europa likegoed as yn Bengalen, Sibearië of de beide Amearika's. AT neamt ûnder oaren - wy bliuwe nou mar tichte by hûs - Sweedske, Ierske, Ingelske, Frânske, Flaemske en Dútske farianten. Gjin Nederlânske, al binne dy der wol, bygelyks nr. 217 fan A. Tinneveld syn *Vertellers van de Liemers*, Wassenaar 1976.

Sa'n masterdieveteltsje past útsoarte wol by in man as J.I., mar dochs heart it tink krektallike min as de nrs 25 en 29 fan âlds by de om him groepearre syklus. Ek hjir mien ik dat ôfliede to kinnen út de oare my bekende Fryske lêzingen. Dy komme, op twa út *Ms F.A.P.* nei, allegearre út 'e foarige of it begjin fan dizze ieu, dat it teltsje is hjir hwat yn 't neigean, liket it. De wichtichste binne:

1. J. Kampen, *Dy liepe Skiepethiaf*. Iduna X (1854), side 185-188.
2. *Dat wier in moye grap mei Koalom*. Friesch Jaarboekje 1854.
3. Y., *Goasse Slachter syn reis mei 't kealtsje*. Bijekoer 1879, side 65-76.
4. S.K. Feitsma, *De trije dieven. Saun ris som*. [Hurdegaryp 1888], side 5-6.
5. W.P. de Vries, *In âld Teltsje*, For hûs en hiem IV (1891), side 242-247.
6. T.J. B[onnema]. *Fen in liepe Rôt*. Sljucht en Rjucht I (1897), side 2-6 (kombinearre mei AT 1525A).
7. *Gefopt*. Friesch Jaarboekje of Almanak 1904.

De nrs 2, 4 en 5 hearre by in hwat ôfwikende fariant fan it type dy't útrint op AT 1525J₂. Dy kinne wy hjir wol gewurde litte, mar at wy fan de oare fjouwer de koartste, nr. 1, oant op it neakene bonkerak útklaeije, dan bliuwt der in ramt oer dêr't wy mei hwat passen en mjitten ek de nrs. 3 en 7 op spanne kinne, en ek nr. 6 noch wol, al wykt dat hwat ôf: In feint weddet mei syn boer dat er in slachtersjonge sûnder dat dy it fornimt it skiep dat er krekt by de boer kocht hat, ûntstelle sil. Hy leit in pear skuon in ein fan inoar ôf op it paed. De jonge lit de earste lizze, mar bynt it skiep fêst en giet werom om dy dochs noch op to heljen at er ek de twadde fynt. At er weromkomt is it skiep fuort. Hy giet werom nei de boer, dy't him syn eigen skiep nochris forkeapet.- Wer ûnderweis heart er yn it bosk in skiep. Hy tinkt dat dat syn earste skiep is, leit it "twadde" del, en giet der op ôf. De feint, dy't dat skieppelûd neibaud hie, kin nou it skiep foar de twadde kear stelle.

Oars as yn Poortinga syn tekst, dy't hjir (yn alle gefallen foar de grêteste helte) moai tichte by oanslút, hat lykwols net ien fan dy âldere teksten J.I. as haedpersoan. Yn nr. 1 is it in masterdief dy't it stellen der oan jown hat, yn nr. 3 in baes Lap-en-soal, in skuonmakker út 'e stêd, yn nr. 6 in jonge dy't it stellen leare wol

en fan 'e gaudieven dêr't er him by oanslute wol in proefstik dwaen moat en yn nr. 7 in "Israëlietisch koopman". Hie yn 'e 19de ieu dit forhaeltype mei J.I. as dief hjir hiem west, dan hiene dy hjir neamde teksten dat grif útwiisd. En oars hie Waling Dykstra, in earsten kenner fan it Fryske folksforhael, doe't er Kampen syn tekst yn stiif hollânsk biwurke opnaem yn syn *Uit Friesland's Volksleven* (II, side 81-82: *De listige schapendief*), der grif op wiisd. Dy liet him de kâns op in forlykjende opmerking net gau ûntnimme, binammen net at it om J.I. gie. Forlykje syn opmerking by de ad 8 ôfprinte Jan Wever-oerlevering.

Alles wiist der dus op dat ek dit nûmer einliken in frjemde ein yn it byt wie (en mooglik noch is). Mar dêrom binne wy der net minder wiis mei. Krektoarsom. Ommers, it lit sjen dat de folksoerleveringen om J.I. hinne ek nou noch net bistjurre binne, mar noch altyd fleurich frjemde âldere, yn it neigean rekke forhalen opnimme, en sa hwa wit troch in nije bining oan in forneamd man foar útstjerren bihoedzje kinne. Forl. Van der Kooi en Poortinga. *Man en plak yn it Fryske folksforhael, It Beaken XXXVII* (1975), side 279-288.

Yn de boppesteande opmerkingen ha 'k my yn 't ginnerael biheind ta Fryske parallellen. Foarst om 'e romte, twad om't men in yn Fryslân ôfprinte of optekene tekst fan in folksforhael net goed yn in ynternasjonael ramt sette kin, foardat men ek alle, yn alle gefallen sa folle mooglik alle *âldere* Fryske farianten fan dat type folksforhael achtslein en mei inoar forlike hat. Foar dat lêste ha 'k mei dy oantekeningen sa nou en dan in foech bigjin meitsje wollen.

Sette wy de 57 neamde teltsjes fan de J.I.-syklus yn in tiidstabel (sjoch side 43), dan falt jin (ûnder oaren) op dat:

a. Alle teltsjes op tsien nei yn twa biskate tiidrekken optekene binne: it lêste fjirdepart fan 'e 19de en it tredde fjirdepart fan de 20ste ieu. Dat sil him mear lizze oan 'e drokkere sammelaktiviteit en de niget oan it folksforhael yn 't algemien fan dy tiden, as oan in greaterere bilangstelling foar de figuer fan J.I. yn 't bysûnder.

b. De skriftlike forarbeiding fan 'e mounlinge oerlevering mar let ynset. J.I. is yn 1710 berne to Eastermar. Wy hearre foar 't lêst fan him yn 1754 (Roarda, *Berg. Crt.* 20-6-'47). De earste twa oer him ôfprinte teksten binne pas fan 1835 en 1854. En dan bliuwt it ek noch tige de frage oft dy twa wol op Fryske folksforhalen tobekgeane. De âldste printe teksten dy't mei wissichheit oan sokke oerleveringen taskreaun wurde kinne binne dy fan 1863.

c. It tal teksten yn forhâlding ta it tal typen sa lyts is. Fan de 36 typen binne mar 13 faker as ienkear optekene. Fan dy 13 binne njoggen èn út 'e 19de èn de 20ste ieu bikend. Dy njoggen, de nrs 5, 6, 7, 8, 10, 11, 13, 16 en 21, meitsje de kearn út fan 'e J.I.-syklus. De

Tiid fan optekenjen fan de Japik Ingberts teltsjes

Nr.	-1850	1850-1875	1875-1900	1900-1925	1925-1950	1950-
1	a					
2		a				
3			a			
4			a			
5			a			b
6			a			b, c
7			a			b, c
8		d	a, b			c, e, f
9		b	a			
10			a		b	
11		a	d			b, c
12		a				
13		a				
14			a			
15			a, b			
16			a			b, c
17			a			
18					a	b
19						a, b
20						a
21		b				a, c
22						a
23						a
24						a
25						a
26						a
27						a
28			a			
29						a
30						a
31						a
32			a			
33			a			
34			a			

earste fjouwer dêrfan steane ek yn *Afke's tiental*. Dat populaire boek hat der sines ta dien om dy forhalen yn 't ûnthâld to hâlden. 23 forhaeltypen fan 'e syklus binne mar ienkear oan J.I. taskreaun en binne dus mear of minder marginael. Sommige sille grif ta dy kearn hearre of heard hawwe, mar binne (oant nou ta) net faker optekene, oare lykwols (bg. de nrs 25, 28 en 29) binne hjir losse skelme- en rôversforhalen, dy't soms ris oan J.I. ophinge wurde, mar faker sûnder him foarkomme. Folle forrin liket der net west to hawwen; der binne net folle teltsjes dy't yn in biskaet tiidrek populair wiene, mar dy't dêrfoar of dêrnei

net (mear) ta de syklus hearden. Allinne de nrs 9, 15, 18 en 19 binne twa kear itsij allinne yn 'e 19de, itsij allinne yn 'e 20ste ieu optekene. De namme J.I. moat yn 't ginnerael bikender west hawwe as de forhalen oer him. En dat jildt noch sterker foar hjoeddedei.

Bûtenpost

J. van der Kooi

BYLAGE*

Eat út it libben fen Johannes [sic!] Engberts.

/7-8/ De deis do't Van der Heide de lêste kear foar wêst hie, stie ik ek by in tropke manlju foar it Rjuchtsgebou, en harke stil nei it jinge dêr sein waerd. De iene sei er dit, de oare sei er dat fen. Hwet min Van der Heide wol dwaen woe of tawinske, wol ik nou mar net meidiele, hwent min kin wol tinke, dat it net folle moais wier.

Lyk as it den meastentiids by sokke gearkomsten giet, waerden er allerhande fiten en stikken forhelle, en sa waerd er ek it hjir delskreaune forhael dien, dat ik jo meidiele wol, Mynhear de Kranteman! omdat de man der 't it oer roun, om sa to sizzen „beroemd" wier om syn „beruchtens".

„Jonge ja", sei er ien, „ik kin jimme ek in pear moaije staeltsjes fen Johannes Engberts fortelle."

Jimme matte den witte, dat Johannes Engberts oan de Drachster kant wenne het. Net allinne, dat it in bitoefte fint wier, dy 't him tige rêdde koe, mar yn 't hiele gea waerd er freesd; elk wier omtrint bang fen him en nimmen hie it op him stean. Frege hy immen om dit of dat, den woenen hja it him wol jerne bringe, of hja seijen dat hy it mar efkes helje moast.

Gyng hy bygelyks nei in boer en sei er: „Jonge boer! scoenen jy net hwet hinnefoer for my hawwe? Minen is skien op, en de bisten hawwe sont jister gjin kel foer hâwn," den wist de boer wol ho let as 't wier. It anderd wier den ek meastentiids al: „Nou ja! dat scil wol gean; den moast' joun of moarnier mar mei de sek komme."

Dienen hja sa net, of skoudere min him, den koe min er mar grif op rekkenje, dat it net bare lang dûrje scoe of min wier in rêst of al syn hinnen op in moarntyd kwyd, of hja laeijen mei omdraeide nekken yn it hok.

Praette Johannes mei in feanbaes oer de kjeld en sei er sa: „jy hawwe mear turf as ik!" den wier dizze sa wiis wol, om tsjin him to sizzen: „Johannes, dou moast' dy net forklomje litte, hjer! kom moarn mar mei de kroade en in sek, den scilste hwet turf fen my hawwe." En helle Johannes den de oare deis in sjouke turf, den warskôgge de feanbaes him al: „as se op binne, den kinst' yette wol ris oankomme, hjer!"

*) Dit hat stien yn it *Friesch Volksblad* fan 7-8, 14-8 en 21-8-1887, resp. op 'e siden 2-3, 2-3 en 2. Ds. J.J. Kalma wie sa freonlik en los de ôfkoartingen ûnder it stik foar my op. Ek de folgjende biografyske notysjes ha ik fan him krigen. Sake Jansma is berne op Koatstertille op 9-9-1845. Yn 1873 sette er him to Ljouwert nei wenjen dêr't er earst timmerman, letter learaer oan 'e ambachtsskoalle waerd. Hy forstoar dêr op 5-3-1912. Syn mem, Anne Gerbrandus Jansonius (1816-1891) kaem fan Drachten. Fan har soe er de lokalisaesje fan J.I. to Drachten, en mooglik ek de forhalen sels wol ris ha kinne.

„Dat scil ik dwaen, baes! Ei ja, min kin wol sjên, dat er yett' altyd goede ljue yn 'e wrâld binne," andere Johannes den mei in earnstige troanje.

Do't er by de boer tsjinne, sieten de knepen der al yn.

Sa mat it ris bard wêze, dat it de oare deis Drachster merke wêze scoe, dat Johannes de nachts fen it bêd gyng, de klean oandie en in grou bôle ûnder it ûnderbaitsje op 'e rêch treau, sadat it like dat er in greate bochel hie. Hy hie by foarbaet al in helter ré lein, of stellen, - dat wit ik net sa lyk - en stiel do ek syn eigen boer syn hynder út it lân. Dêrmei teach er mei syn bult op 'e rêch nei Drachten ta. Underweis, net fier fen hûs ou, mette him in hynstetysker, en dizze koft de guds fen him, en bitelle him sa mar yn 'e rin wei, hwent de kastleinen laeijen yette allegjerre mei it fel oer de eagen. Johannes as de donder werom en de bochel fen de rêch. „Dy kin 'k nou wol opite," tocht er, „den komt er ek gjin „ruggespraak" fen," sei er yn him sels. Foar opsteanderstiid laei ús maet al wer op bêd, sadat de boer neat sûnders mirk, do 't dy him de moarns nei âlderwenst rôp, en tagelyk hjitte om it tsjênhynder op to heljen.

Der 't de klean him de moarns wol pasten, sa wier er ek gau bûtendoar, mar ek mei in rep wêrom en do op de boer ta. „Boer!" sei er, „it hiele tsjênhynder is nearne to finen; de hikke stiet iepen, en min kin kleardernôch sjên, dat de guds troch de daem gien is. As ik myn miening sizze mei, den siz ik: it hynder is ús to nacht ûntstellen."

Dat wier in rare tatiding! Do 't hja de boel togjerre yette ris bisjoen hienen, tocht de boer er ek sa oer as syn feint en hja bisletten, om daedlik nei de Drachster merke to riden, om to sjên of 't it hynder dêr ek faeks to keap oanbean waerd.

Johannes moast mar gau it oare hynder ophelje, wylst de boer de bolderwein útskoude.

Nei 't se in byt iten hawn hienen mei in pantsjefol kofje, forstrûpten se hjarren hwet en nou waerd it rydhynder foar de bolderwein slein en rieden Johannes en syn boer nei Drachten ta. Do 't hja dêr oankamen, wier it dêr al tige drok. Hja bounen, neidat se 't reau ûtslein hienen, de guds oan de bolderwein fêst, en joegen him gêrs út de sek to fretten, - en do oan 't siikjen, elk in kant fen 'e merk om.

It dûrre net bare lang of Johannes hie de guds al foun. Hy as de diker nei de boer ta en sei: „boer, ik haw him al. Hy stiet dêr jinsen al oan de peal to keap." Och heden, hwet wier de boer ut 'e skroeven en Johannes net minder! Mei kûgelsgeweld gyng it op it hynder en syn nije eigner los.

De boer spriek nou de keapman oan en frege: „Is dy guds to keap?" „Ja", sei de man „Nou", sei de boer wer „do't ik dit hynder for de lêste kear seach, wier it mines en dat wier jisterjoune let, do roun it by my yn 'e finne. Hwet seistou oars, Johannes?" - „Ja", sei Johannes, „jisterjoune wier it uzes, mar as jy it nou jouwes neame,

den is it ús to nacht ûntstellen." De keapman biloeke om de holle en sei: „ik haw it ûnderweis yn 'e iere moarntyd fen in kearel koft, dy 't in greate bochel hie, en as dizze feint in bochel hie, den sei ik tsjin him: „ik haw it fen dy koft! hwent dou likest er tige op, en aste in bult heste, den sei ik: dou bist' it! Mar nou mat ik swijje." - „Ja", sei Johannes, „dat is ek mar it bêste, hwent oars koe it wol ris minder wurde."

/14-8/ Ho 't it fierder mei dy keapman en dy boer gien is, en of 't it stellene hynder wer by syn âlde baes yn 't lân komd is, scoe 'k jimme net sizze kinne, mar yett' in oar fyt fen Johannes Engberts wol ik jimme meidiele. 't Wier sa:

Der wenne to Drachten in feanbaes; dy't ik mar Keulen neame scil. Dizze mynhear mat efter de bûrren in greate finne of greidekamp hawn hawwe, en hie dêr meastentiids yn 'e winter in pear bêste feare melkeskiep yn rinnen, om sels skiepmôlke to hawwen for kofje en thémôlke. Op in winterdei to moarn mistten de beide skiep út de finne, en by neijer ûndersiik waerd bifoun, dat se in pear stikken lân dêrfendinne slachte wieren. De fellen laeijen dêr, mei de koppen der yette yn en de yngewanden der nêst, sa dat min bigripe koe, dat de dieven allinne mar de bûken flêsk mei de longstâllen meinomd hienen. Hwet moeite min ek die, om er efter to kommen hwa 't it dien hie, it wier lak, hjer! it wier allegjerre om 'e nocht. Der kaem neat oan 't ljocht, om de dieven dêrtroch op it spoar komme to kinnen.

In jier of fjouwer letter barde it, dat Johannes op in sneintomoarn by mynhear Keulen yn de wenkeamer siet, wylst it oare folk nei tsjerke wier. Trochdat it tige kâld wier, wier Johannes dêr komd om to freegjen of de keapman ek hwet brânje for him hie. Nou, mynhear tocht, dat scoe wol gean. „Den moast' moarnier mar mei de kroade en de sek komme," sei mynhear, ek al wer om 't er tocht: „Min mat de divel ta frijeun hâlde."

„Jonge ja," sei mynhear sa, wylst ús maet in piipfol tabak fen him stoppe, „wy sitte hjir nou sa smûk togjerre, to ju! dou moast my nou ek ris in pear fen dyn fiten forhelje. Dat kin nou krekt, tinkt my."

„Hark ris keapman!" andere Johannes, „dat haw ik sa foar en nei wol ris dien, mar der hâld ik mei op, om 't de measte minsken den lilke wurde, is 't net om hjarren sels, den nimme se de partij for in oar op. Fen lilke lju kin min nea foardiel hawwe, en om de minsken nitelich to meitsjen, dat kar ik ou; as min dat meije kin, den is dat 't bêste."

De keapman lake. „Dat neam ik berneftich, om der lilke om to wurden", sei er, „to ju! fortel mar op! Ik scil in bitterke krije en den moast' my ris ien fen dyn moaiste setten opbychte."

„Ja keapman! dat seit tige bêst en ik haw ek wol sin oan in hapke," sei Johannes wer, „mar ik doch it mar net, hwent jy koenen ek ris lilke wurde, en den siet it er bêst op, dat ik moarnier net hwet brânje fen jo krige, dat ik doch it mar net."

„Nou," sei mynhear, „ik ûnthjit it dy, dat ik net lilk wirde scil."

„Mar jy forklappe my ek net, wol," frege Johannes sabeare tige geheimsinnich.

„Wol né! ho kinste der nou om tinke, dat ik sa gemien wêze scoe!"

„En ik krij moarnier al like goed brânje, net keapman?"

„Jawol hjer! der kinst' grif op oan!"

Johannes preaude ris en helle de siken djip op.

„Nou, den mat it mar wêze, den scil ik jo in tige by tige moaije set fortelle. Mar net lilk wirde, hjer!"

„Keapman wit yette wol, dat keapman hjir nêst in jier of fjouwer lyn, in pear bêste feare skiep yn 'e finne efter de bûren rinnen hie...? (Do wier ik al lilk, sei Keulen, dy 't it my sels meidielde, mar ik liet it my net skine, hwent ik tocht: dêr mat ik mear fan witte!) Nou, ik sei tsjin in kammeraed fen my: „Piter! hwet het keapman Keulen dêr in pear bêste feare skiep yn 'e finne efter de bûren rinnen! Hy het by 't hjerst in bêste fette kou slachte en yn 'e kûpe set, en ik en dou hawwe suver neat; witste hwet! wy scille to nacht dy beide skiep slachtsje en biplûsje er by 't winter elk ien fen by de jirappels en sânrapen. Dat scil ús, wol 'k leauwe wol smeitsje. Ho liket dy dat ta, ju? Piter sei: dat liket my skoan ta, as dou it weagje doarste, en den mat it to nacht ek mar wêze, hwent fen útstel komt allicht oustel."

(Wol, tocht Keulen yn him sels, jimme donderske doagenieten! mar hy hâlde him dimmen, dat sprekt, dat hie hy ûnthjitten, en ek al mei omdat hij mear fen de saek witte woe.)

„Wy gyngen den dy selde nachts nei jou finne en fongen de beide skiep, en om't it tjusteremoanne wier, binne wy er mar in stik of trije stikken lân fierder mei roun en hawwe se dêr slachte, lyk as keapman yette wol witte scil? Wy treauwen elk in bûk flêsk mei de longstâllen er yn, yn in sek, en toagen er it binnenpaed mei del.

Mar do 't wy in ein gien wieren, sei, of ljeawer tocht ik yn my sels: jonge, hwet binne dy skiep skoan útfallen! Scoeste ek meitsje kinne, datste de *beide* skiep krigetste? en it skeat my sa mar yn ienen yn 't sin, om to sizzen: “O soantsjin Piter! dêr komt Keulen oan, bergje dy !!!"

Piter liet yn ienen de sek mei it skiep falle en file út. Ik liet of hie al efkes earder de sek mei myn bûk flêsk fâlde litten en file ek út, en nammenste hirder fleach Piter. Mar ik liet my al gau yn in greppel fâlde en sa gau as ik miende dat Piter fier genôch út 'e reak wier, gyng ik as de wearlich werom, boun de beide sekken oan enoar en teach er mei nei hûs ta.

Do 't ik yn 'e hûs wier, moast ik wol laeitsje, dat Piter him sa forrifele litten hie.

Nou keapman! hwet sizze jy, wier dat net ris in moai loapke? Mar jy binne dêrom net lilk, wol?"

Keulen wier siedend en hied er wirk fen, om bidaerd to

bljuwen. Lykwol sei er: „Wol né! Johannes, dat is ommers ienkear oupraet." En hy probearre ek al om to laitsjen, mar dat woe net.

Johannes gyng hjirmei nou ek opstean, stiek de romer leech en frege: „scil ik den moarnier mar mei de kroade en in sek komme, keapman? den stap ik er nou mar op ou, hwent it tsjerkfolk komt er al oan."

En mynhear Keulen tocht: it is yett' mar it bêste, him ta frjeun to hâlden, oars nimt er it dochs en hy sei: „Kom moarnier mar mei de kroade en in pear sekken; 't is kâld en forklomje wol ljeafst nimmen."

„Bêst keapman!" andere Johannes bliid, „ei ja, ik tochte wol: keapman scil er wol net likk om wêze. Nou, den kom ik moarnier lyk as wy ouspritsen binne. Moarn keapman! 't bêste, hjer!"

„Moarn Johannes!" andere mynhear Keulen, en hy sei yn him sels: „der heste nou ris lean nei wirken krige! dou woest' jerne ris hearre ho 't in oar yn 'e pet litsen waerd, om der den ris tige om laeitsje to kinnen, en hy forhelle dy dyn eigen skea! En den yette net likk wirde to meijen! 't Is hwet to sizzen!"

/21-8/ It mat ek ris bard wêze, nei 't min seit, dat Johannes it wer ris to bûnt makke hie. Alleast, er wier sa'n klachte oer him komd, dat it gerjucht fen Ljouwert bisletten hie, om him to heljen. As it nou wier, dat Johannes tocht: „hja koenen my wol ris pakke kinne of wolle," of dat it wier, dat hy it yn 'e noas hie, dat min him helje scoe, - dat doar ik net for wier sizze, mar wier mat it wêst hawwe dat min him helje scoe. Hja gyngen er dêrom mei in foermansreau en in pear tsjinders op út. Underweis rieden se in domeny fen efteren yn. (Dat wier do better to sjên as nou, matte jimme tinke, omdat dy geastelike hearen yn dy tiid allegjerre yette in steek droegen.) De tsjinders tochten of seijen ûnder enoar, hja moasten domeny al freegje of 't er in ein meiride woe; hy scoe to minsten hjarren wol ynljochting oer Johannes Engberts jaen kinne, omdat dy dêr yn 't gea sa algemien bikend wier. Doomny scoe hjarren mûlk ek wol bitsjutte kinne, hwêr 't dy dogeniet wênne of húshâlde op dat stuit.

Hja fregen den ek, do 't se njonken domeny wieren of domeny meiride woe. Jawol hjer! domeny naem dit sûnder birie oan en gyng, om 't de beide tsjinders ek efter yn 'e wein sieten, by de foerman op de foarste bank sitten.

Domeny siet yette mar krekt, do sei er al: „It liket wol dat de hearen ien helje scille." - „Jonge ja domeny! dat is ek sa", seijen de tsjinders „en dêrom tochten wy, wy moasten domeny mar freegje of 't hy net mei ús ride woe. Domeny scoe ús mûlk wol torjuchte helpe kinne. Wy matte Johannes Engberts helje. Kin domeny dy man ek?"

„Nou," andere domeny, „of ik him kin! Tige skoan, hjer! Mar kinne de hearen him wol?" - „Né domeny," anderen hja. „Nou, nou!" sei domeny wer, „den wirdt it minder! Hy is liip en foar ien gat net to fangen, rekkenje dêr mar op! en nammers to mear, nou 't jimme him noait sjoen hawwe en

nimmen it weagje scil, him to forklappen of er om tinke doar, om him oan it gerjucht oan to wizen, hwent elk is sa wiis wol: der komme mear dagen nei hjûd! Sa stiet dat, en sa giet it my ek: ik scil my er wol for hoedsje, om him jimme sa goed oan to wizen, dat jimme him pakke kinne."

Wiles doomny dit sei, wieren se mei de wein neffens greate petten komd. Domeny ûntfoel yn 't fjûr fen 't praten de gongelstôk en do 't de man, dy 't de leije hie, ynhâlde om de stôk werom to krijen, sprong domeny fen de wein en slingere de steek ta de wein yn mei de wurden: „Siz tsjin it gerjucht, dat Johannes Engberts in ein mei jimme riden is. Hy bitanket jimme dêr frjeunlik for, en ried jimme: kom mar net werom, hwent nimmen scil my forklappe om my yn 'e kanselarij to krijen." En wylst hy de petten yn stiek, rôp hy hjarren yette fen fierren ta: „Nim de steek en de stôk mar mei, den kin 't gerjucht sjên, dat jimme my sjoen hawwe en ik in ein mei jimme riden bin."

Dat dy manlju rare skean by de noas lâns seagen en yn hjar hert kûgelsk wieren, lit him tinke!

L[jouwert].

[Sake] J[ansma]